

РОЗРОБКА ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Автор розглядає тему розроблення особистісно орієнтованих технологій, а саме вивчення їх психологічного складника. Встановлено, що моральна самосвідомість виступає провідним психологічним чинником, який має бути врахований у процесі розробки таких технологій. Представлено аналіз вікових особливостей дітей та молоді у контексті їх психологічної готовності до здійснення патріотичного, морального вчинку.

Ключові слова: особистісно орієнтовані технології, моральна самосвідомість, патріотичне виховання, особистість.

Сучасні умови неоголошеної війни Росії проти незалежності України не мають зашкодити цивілізаційному розвитку нації, що полягає у збереженні «власної душі, як найвищої почуттєвої інстанції» [7, с. 217]. У ній, на думку Г. Філіпчука, закладено ідею, віру, національну пам'ять, власну історію і традицію, мову і світоглядні цінності, інтелект та духовну культуру. Саме «душа народу» допомагає в моменти історичних катаклізмів, втрати територій чи державності, зберегти позаекономічну ідею, віру, мову чи інші ідеали національного буття народу – його «Я», яке стає чинником національного самовідтворення «з попелу» [7].

На наш погляд, саме пробудження, збереження та актуалізація цих сил «народної душі» у внутрішньому самосприйнятті особистості має виступати провідним завданням патріотичного виховання особистості. Психологічним же механізмом цього процесу виступає розвиток самосвідомості людини, а саме її моральної складової [1; 7].

Особистісно орієнтована технологія патріотичного виховання має «запустити» процес самоусвідомлення, самоаналізу особистістю в полі діаметрально протилежних якостей «патріот» – «не патріот». Однак для цього необхідне існування певної «шкали патріотизму», відповідно до якої людина зможе оцінювати саму себе. Проте складність полягає в тому, що «норма», патріотичний ідеал не може бути чітко визначений, адже він, як зазначає В. О. Сухомлинський, є характеристикою особистості в контексті її самоусвідомлення «сином» або «донькою» свого народу [6].

Тому, на наш погляд, варто говорити про ступінь усвідомлення індивідом власної самобутності, що актуалізується через почуття належності до культурно-історичного родового «дерева» певного народу. Якраз самоідентифікація людини у культурно-історичному вимірі, а також усвідомлення нею факту, що навіть зміна місця проживання не змінює її особистісний, набутий від народження ментальний код, породжує в неї почуття причетності до свого роду, землі, традицій та нації [6; 7]. Спонування до самоаналізу, який заснований на рефлексивно-вольових механізмах, механізмах співпереживання і позитивно-емоційного оцінювання, виступає тією особистісно орієнтованою виховною технологією, психологічним підґрунтям якої є розвиток моральної самосвідомості особистості [1].

Одним із вихідних принципів застосування особистісно орієнтованих технологій є принцип цілеспрямованого створення емоційно-збагачених виховних ситуацій. Такою виховною ситуацією, що стає підґрунтям формування патріотичної спрямованості особистості є ситуація морального вибору [4; 5]. Саме у ній актуалізується поведінкова готовність здійснити патріотичний вчинок на користь не лише однієї конкретної людини, а й народу загалом. Такий вчинок – складний процес, генеза якого пов'язана з динамікою розвитку моральних якостей особистості, її вмінням аналізувати та проектувати події життя, здатністю до децентрації, ціннісним ставленням до іншого, емпатією, навичками саморегуляції. На психологічному рівні готовність особистості до здійснення патріотичного вчинку пов'язана з рівнем розвитку моральної самосвідомості, яка, у свою чергу, пов'язана з набуттям складного комплексу морально-етичних якостей, що дають можливість самостійно, відповідально та ініціативно самовизначитися в ситуації наявності декількох альтернатив [4; 5].

Отже, патріотичний вчинок ґрунтується на моральному виборі особистості, здійснюваного серед кола безлічі альтернатив моральної поведінки, тому варто говорити про готовність людини до його здійснення в контексті розвитку її моральної самосвідомості [4].

Звернемося до теоретичного аналізу наукових надбань, що описують розвиток моральної самосвідомості особистості щодо можливості здійснення нею патріотичного, морального вчинку. За результатами досліджень, які здійснювалися в радянські та пострадянські часи, виявлено, що важливим фактором здійснення особою патріотичного вчинку є її спрямованість (просоціальна чи асоціальна). Показниками асоціальної поведінки В. С. Мухіна вважає відсутність у індивіда почуття сорому та вини. Натомість, саме вони є важливими індикаторами здатності до обрання моральних пріоритетів і з'являються вже наприкінці дошкільного віку. Реакція значущого дорослого на здійснений дитиною вчинок, а не сам факт знання, "що таке добре і погане", зумовлює її обрання в ситуації вибору альтруїстичної поведінки [3]. Дослідження, проведені С. Г. Якобсон, показали, що реальний вплив на моральну поведінку дитини має лише та оцінка, яку вона дає собі як відповідальній за свою поведінку особистості. При цьому нею усвідомлюється власна тотожність зразкам, зафіксованим у суспільній свідомості як втілення добра або зла. Рівень розвитку моральної самосвідомості, на думку вченої, обумовлює готовність дитини до альтруїстичного вибору. Однак у дошкільному віці моральну самооцінку дитина здійснює у більшості випадків за допомогою дорослого [8].

Молодший шкільний вік, на думку ряду дослідників (І. Д. Бех, І. Ю. Кулагіна, В. С. Мухіна та ін.), характеризується подальшим розвитком когнітивного, емоційно-ціннісного та саморегуляційного компонентів самосвідомості – засвоюються моральні зразки та критерії, удосконалюється інтелектуальна сфера та процеси самопізнання дитини, формуються навички довільної поведінки. За позицією І. Д. Беха, у цей віковий період генезис морального вибору певною мірою відображає особливості становлення вольової сфери особистості [1; 4; 5].

У підлітковому віці розвиток самосвідомості супроводжується появою здатності до децентрації. Патріотичний вчинок, що містить у собі механізм моральної децентрації, виступає як процес осягнення смислів та вирішення

міжособистісних конфліктів, як вибір між установкою на власний комфорт (добробут) та установкою на самореалізацію свого «Я». Поява у підлітків поряд з егоцентризмом моральної децентрації пов'язана зі зміною точки відліку в моральних судженнях особистості, з “переміщенням” критерію зовнішньо нормативної правильності вчинку до критерію його внутрішньої значущості для конкретної людини. Таке переструктурування смислової сфери підлітка є не що інше, як можливість усвідомити істинну цінність цієї норми, тобто вийти за її межі.

Саме підлітковий вік є визначальним етапом становлення моральної самосвідомості особистості. Складність психологічних перетворень, що відбуваються у процесі розвитку всіх компонентів моральної самосвідомості підлітка, зайняття ним нової Я-позиції в соціальному просторі обумовлюють значні зміни у формуванні його готовності до здійснення патріотичного вчинку. Дослідженню такої готовності та розробленню особистісно орієнтованої технології виховання патріотичних якостей буде присвячена наша подальша робота.

Література

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Бех І. Д. Патріотичне і громадянське виховання: пункт зіткнення та лінія розмежування // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць Інституту проблем виховання НАПН України / за ред. Беґа І. Д. – К., 2016. – Т. 1. Вип. 20. – С. 6-12.
3. Мухина В. С. Детская психология : учеб. для студентов пед. ин-тов / под ред. Л. А. Венгера. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1985. – 272 с.
4. Сокол Л. М. Специфіка готовності особистості підлітка до здійснення морального вибору // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – Т. VIII, вип. 7. – К., 2006. – С. 312-316.
5. Сокол Л. М. Моральний вибір як умова становлення самосвідомості особистості підлітка : дис. ... канд. психол. наук / Л. М. Сокол ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2006. – 267 с.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5-ти томах. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 3. – 670 с.
7. Філіпчук Г. Національна ідентичність: культурно-освітній вимір : монографія / Георгій Філіпчук. – Чернівці : Друк Арт, 2016. – 304 с.
8. Якобсон С. Г. Последняя победа Буратино. – М. : Знание, 1983. – 64 с.

Статья посвящена теме личностно ориентированных технологий, а именно изучению его психологической составляющей. Установлено, что моральное самосознание выступает ведущим психологическим фактором, который должен быть учтен в процессе разработки таких технологий. Представлен анализ возрастных особенностей детей и молодежи в контексте их психологической готовности к осуществлению патриотического, нравственного поступка.

Ключевые слова: *личностно ориентированные технологии, моральное самосознание, патриотическое воспитание, личность.*

The article is dedicated to the development of personality oriented technologies, namely the study of its psychological component. Moral consciousness acts are defined as leading psychological factors which must be taken into account in the development of such technologies. Analysis of children's age characteristics is presented in the context of their psychological readiness for implementing patriotic, moral act.

Keywords: *personality oriented technology, moral consciousness, patriotic education, personality.*